

Søthang Hang Nordenbo

Ringjule 10 Bursk.

oversendts Wendts

til orienting

Ekkebergskeff

løse

Søthang - firerdel,

Karresp. med Ole M. Søthang

Sætrang 16 februar 1973

Ringerikes historielag

herr Ragnar Nøkleby

Rute 2010

Hønefoss.

Vedlagt sender jeg gjenpart av brev som idag er sendt Oldsaks-samlingen v/ konservator Slomann, samt en orientering om de skrifter som er utgitt av kand. jur. A. Lagesen og sokneprest Ivar Sætrang, om Ringerikske slekter og Ringerikes bosetnings-historie.

Jeg må samtidig be meg lest fra hvervet som områdesjef for nedre Haugsbygd. Det er av to grunner. På grunn av sviktende helbred ser jeg meg ikke istand til å gjennomføre oppdraget på en tilfredsstillende måte, og desuten mener jeg det er uriktig å gjennomføre registreringen på det nåværende tidspunkt. Man bør vente til det er brakt klarhet i de uoverensstemmelser som eksisterer når det gjelder de historiske forhold som gjelder for hele det nåværende gnr. 100. Derrest bør registreringen foretas av en helt nøytral person, uten tilknytning til gnr. 100, og heller ikke av de lærere eller andre som har engasjert seg. Alle burde være interessert i at det bare registreres det som er historisk riktig.

Jeg sender gjenpart av dette brev både til Oldsaks-samlingen v/konservator Slomann og til Ringerikes sparebank.

Med hilsen

Per W. Fokberg

Hønefoss 16 februar 1973

Rek.

Oldsakssamlingen,
v/konservarør Wencke Slomann,

Oslo 1.

Vedlagt følger:

3 avisartikler fra mars 1969

En orientering om de skrifter som er utgitt av kand. jur.
A. Lagesen og sokneprest Ivar Sætrang om Ringerikske slekter
og Ringerikes bosetningshistorie, og
og gjenpart av brev som idag er sendt Ringerikes historielag.

Etter at De har studert alle tilgjengelige opplysninger,
håper jeg at De medgir at stedsangivelsen i Deres avhandling
bygger på sviktende grunnlag.

Det kunne være mange andre detaljer å komme inn på, men det
vil føre for langt å skrive alt. Jeg vil imidlertid alltid
være åpen for en personlig konferanse.

Det er imidlertid en ting jeg gjerne vil nevne, og som
sikkert er av meget stor betydning. Det er spørsmålet om
vann. Vi må vel gå ut fra at de første rydningsmenn var
avhengig av vann. Den sikreste vannkilde i nedre Haugsbygd
ligger ca. 500 m. syd for den nåværende bebyggelse på bnr. 4.
og det var i nærheten av denne kilde at den første bebyg-
gelsen på Sætrang var. Kilden var i bruk inntil for 15 år
siden for plassen Bakken. Den andre sikre vannkilde ligger
like nord for bebyggelsen på bnr. 11. Da de nåværende bnr.
1, 4 og 6 ble utskilt og bebygget første gang på begyn-
nelsen av 1700 tallet, fikk de alle sin vanntilførsel ved
stokkledninger.

På grunn av sviktende helbred har jeg desverre ikke fått
reist Sætrangsgråen igjen, med det vil bli gjort til sommeren.
Naboer har bedt om å få gjøre det.

Som sagt håper jeg altså på Deres svar innen 15 mars.

Gjenpart sendes Ringerikes historielag og Ringerikes sparebank.

Med hilsen

Arne K. Saksvik

Sætrang

Ringeriske slekter

Oplysninger om slekter og slektsgaarder

ved A. Lagesen Grøndahl & søn Oslo 1930.

Sætrang side 210.

Sætrang gaard, beliggende midt i Vangsbygden, er antagelig en av de ældre gaarder i bygden. Den omtales gjentagne i gamle diplomer og skattemantal. Fra lang tid tilbake har det vært 2 gaarder, søndre og nordre Sætrang, med hver sin opsitter eller opsittere. I 1660 aarene nevnes kun 1 opsitter paa hver gaard, men fra begynnelsen av 1700 tallet sees antallet at være øket til 2 eller flere opsittere paa hver gaard. Søndre Sætrang, gl. matr. nr. 14 hadde en skyld av 5 skipp. tunge, og nordre Sætrang gl. matr. nr. 15 en skyld av 3 skipp. 14 1/3 lisp. tunge.

I 1664 og 1666 nevnes som opsitter paa s. Sætrang Svend Jensen, da en mand i 60 aars alder, med 2 sønner Jens og Rasmus, som i 1666 opgis at være henholdsvis 30 og 20 aar. Om Svend Jensen var selveier er kanskje tvilsomt. Rimeligere tør det være at anta, at han var bruker, muligens for fogden Jacob Luth (d. 1706) som sees at ha vært eier av s. Sætrang.

I 1719 solgte enken etter Jacob Luth halve s. Sætrang, av skyld 2 1/2 skipp. tunge til Jens Hansen, som da i noen aar hadde vært bruker paa Sætrang. Om denne Jens Hansen var i slekt med ovennevnte Svend Jensen vites ikke. Han var søn paa Gullerud og synes i ung alder at være kommet til Sætrang. I begynnelsen av 1700 tallet var han gift med Røyen Engebretsdatter Thoen og hadde i ekteskapet flere barn, hvorav 4 sønner og 2 døtre naadde voksen alder. Sønnene Engebret, Lars, Hans og Jørgen, døtrene Marte, gift med Truls Engebretsen Kragstad, og Kirsti, gift med Anders Rasmussen Bjerke, Norderhov. Jens Hansen Sætrang døde 1745, 72 aar gammel. Han hadde da vært enke-
mand siden 1743. Paa skiftet efter hans husru i sistnevnte aar hadde samtlige arvinger faat utlæg i s. Sætrang baade for fars- og morsarv, idet faren hadde frafalt bosted mot at faa ophold og nød-
tørftig underhold hos sin ældste for resten av sin levetid.

Efter derom truffet bestemmelse under skiftet overtok Engebret Jensen halve s. Sætrang efter sin far og utløste sine søsken, saa at han blev eneeier. I 1757 overdrog han gaarden til brødrene Amund og Torsten Knudsen Braaten, saaledes at hver fikk en halvdel for en kjøpesum av 570 rd. I den anledning sees brødrene at ha optat et pantelaan paa tilsammen 850 rd. De hadde imidlertid ikke gaarden lenge. Allerede i 1759 solgte de den til Mikkell Toresen (d. 1800), gift med Sara Engebretsdatter Sætrang (1738 - 1802) datter av den tidligere eier Engebret Jensen Sætrang, som imidlertid flyttet til Løken. Her blev han dog ikke boende. Han indgikk nemlig aaret efter en kontrakt med sin svigersøn om paany at tilflytte Sætrang og bo der for resten av sin levetid. Efter kontrakten skulde han paany overta bruken av en halvdel av den svigersønnen tilhørende gaard og faa overlat de fornødne husrom mot at holde disse vedlike og betale sin andel av de paa gaarden faldende skatter, utredelser m.v. Efter hans død skulde Mikkell Toresen igjen faa full raadighet over hele gaarden.

Engebret Jensen og hustru Kirsti Hansdatter levde senere i flere aar paa Sætrang, hvor han døde i 1797, 95 aar gammel. Han hadde da vært enkemand de siste 17 aar.

I 1794 solgte Mikkell Toresen en halvdel av sit s. Sætrang, av skyld 1 1/4 skipp. tunge, til sin svigersøn Christoffer Løken og en annen halvdel av samme gaard til en annen svigersøn Ole Jakobsen Sætrang. Denne blev senere eier av begge halvdelene, idet Christoffer Løken solgte ogsaa sin halvdel til ham. Kjøpesummen var 1000 rd. Christoffer Løken var gift med Mikkell Sætrangs ældste datter Anne Marie Mikkelsdatter. Deres ældste søn Ole Christoffersen Løken var

etter sin mor nærmest odelsberettiget til Sætrang og gjorde krav paa gaarden. For ar undgaaa odelssoeksmaal solgte derfor Ole Jakobsen sit halve s. Sætrang til Ole Christofersen, som eiede gaarden i 6 apr, fra 1801 til 1807. I sistnevnte aar ingik han imidlertid kontrakt med sin svoger Gulbrand Iversen Sætrang, som da var eier av en del av Løken, om at bytte sit halve s. Sætrang med dennes del av Løken, men da sistnevnte gaardsdel fandtes alene at være værd 2000 rd., mens Sætrang verdsattes til 5000 rd. maatte Gulbrand Iversen for at faaa makeskiftet fuldbyrdet, betale til Ole Christofersen et mellemlag av 3000 rd.

Gulbrand Iversen Sætrang var søn av Iver Gulbrandsen, nordre Sætrang, og hustru Marie Andersdatter. Han var født paa Sætrang 1778 og blev i 1802 gift med Lisbet ~~Christofersen~~ Christofersdatter Løken. Efter dette ækteskap kjøpte han en del av Løken, som han altsaaa senere makeskiftet med halve s. Sætrang. Denne gaard eide han indtil 1825. Da solgte han den østre del, av skyld 1 skipp. 2 2/3 lisp. tunge, til sin svoger Hans christofersen Løken, som eide denne del indtil 1839, da den blev kjøpt av præliminarist Lorentz Meier. Sistnevnte hadde den indtil 1852 og solgte den saa til prokurator Hygen, som fik den tilhjemlet ved skjøte av 26 april s.a. Prokurator Hygen var eier og bruker av den omhandlede østre del av s. Sætrang i flere aar. Han døde paa Sætrang i 1897 i den høie alder av 90 aar og efterfulgtes som gaardbruker av sin søn A.B.Hygen, som hadde gaarden indtil sin død i 1928. Paa skiftet efter ham blev gaarden solgt til Syver Andersen Hurum, den nuværende eier av bnr. 5 av gnr. 100, Sætrang søndre, av skyld mark 7,51 (i 1904).

Efter salget av ovennevnte del av s. Sætrang beholdt Gulbrand Iversen tilbake hovedbølet, av skyld 1 skipp. 6 1/3 lisp. tunge. Dette bruk - kaldt Søgarnø Sætrang - hadde Gulbrand Iversen indtil 1847. Han solgte da bruket til Christofer Olsen Bølgen, som fik den tilhjemlet ved skjøte av 22 april s.a. Kjøpesummen var 2800 spesidaler foruten livøre til selgeren. Denne var enkemand for 2 den gang efter at ha vært gift paany med Kristi Bølgen, en søster av hans 1 ste hustru. Kirsti Bølgen hadde tidligere vært gift med Ole Trulsen Bølgen, far til ovennevnte Christofer Olsen Bølgen, som saaledes var en stedsøn av Gulbrand Iversen Sætrang.

-----0-----

Så langt cand. jur. A. Lagesens opplysninger og slekter og slektsgårder for den del av gl. matr. 14 som idag bl.a. omfatter gnr. 100 bnr. 4 og 5.

-----0-----

Nordre Sætrang side 217.

Som opsitter paa nordre Sætrang nevnes i 1660 aarene Haagen Povelsen. Han var gift med Ingrid Andersdatter Thoen og hadde i ækteskapet 2 sønner og 3 døtre. Ingen av dem kom dog til at efterfølge ham som eier eller bruker av Sætrang. Ingrid Andersdatter overlevde nemlig sin mand og giftet seg paany med Gulbrand Iversen, hvis efterkommere gjennom flere ledd senere blev opsittere paa n. Sætrang. Ingrid Andersdatter døde ca. 1680. Paa skiftet etter hende sees boet at være eier av 3 skipp. skyld (med bygsel) av n. Sætrang værdsat til 450 rd. samt av løsøre, registrert og værdsat til ca. 360 rd. Saavel enkemanden som hans 5 stedbarn blev git utlæg i n. Sætrang for deres bos- og arvelodder. Imidlertid skulde enkemanden overta bruken av gaarden mot at svare sedvanlig landskyld til arvingene.

Gulbrand Iversen døde paa Sætrang vaaren 1729, 88 aar gl. Han hadde da vært gift 2 ganger, og i sit 2 det ekteskap - med Kari Olsdatter - hadde han 1 søn og 1 datter som naadde voksen alder. Sønnen var Iver og datteren Guri, gift med Nils Hansen Gullerud, en tid eier av Aurdal i Aasbygden og senere en del av n. Sætrang.

Sønnen Iver Gulbrandsen Sætrang var født paa n. Sætrang 1684 og døde der 1719. Han var gift med Ingeborg Rolvdatter og hadde i ekteskapet i søn og 3 døtre (Gulbrand, Kari, Tore og Anne), som levde da der avholdtes skifte efter faren høsten 1719. Paa dette skifte blev enken og hendes barn bl. a. git ~~et~~leg i boets andel av n. Sætrang. Boet eide nemlig 5 setting skyld av nævnte gaard, kjøpt av Iver Gulbrandsen i 1711. Disse 5 setting var altsaaa ikke indbefattet i den skyld, der tilhørte hans far, som fremdeles levde og var eier av størstedelen av n. Sætrang. I 1721 blev imidlertid n. Sætrang delt i 2 likestore deler. Gulbrand Iversen, som da var en mand i 80 aars alder, solgte nemlig en halvpart av gaarden til sin svigersøn Nils Hansen Gullerud- eller Sætrang som han da kaldte seg - og beholdt tilbake en annen halvpart, som efter hans død skulde tilfalde hans avdøde søns barn. Disse blev opfostret hos sin mor paa Sætrang. Hun giftet seg paany med Amund Gulbrandsen Thoen, som tilflyttet Sætrang og overtok bruken av den halvpart, som tilhørte hans hustru og barn. I 1754 overdrog Amund Gulbrandsen denne halvpart til sin stedsøn

Gulbrand Iversen Sætrang, f. paa n. Sætrang 1717 og død der 1773. Han var gift med Anne Torstensdatter Sætrang fra s. Sætrang, og hadde i ekteskapet flere barn, hvorav 3 sønner 4 døtre var ilive, da det 1774 avholdtes skifte efter foreldrene, som begge var døde det foregaaende aar.. Paa dette skifte blev boets halvpart av n. Sætrang taksert til 700 rd., og for dette beløp blev denne halvpart senere overdrat til ældste søn

Iver Gulbrandsen Sætrang, f. 1745 d. 1826. Han var gaardbruker paa n. Sætrang i ca. 30 aar. I 1777 blev han gift med Marte Andersdatter Aslaksrud og hadde i dette ekteskapet 3 sønner, Gulbrand, Anders og Ole, som naadde voksen alder, og blev gifte og bosatt i Haug.

Ældste søn Gulbrand Iversen Sætrang, f. 1778 d. ~~1826~~ 1859 var gaardbruker paa s. Sætrang, jfr. hvad herom foran er anført. Anders Iversen Sætrang, en yngre bror av forannevnte, var født paa n. Sætrang 1784 og døde paa øvre Alme 1856. I 1806 blev han gift med Rønnaug Veggardsdatter Alme. Omtrent samtidig kjøpte han Enger i Haug, hvor han bodde de første aar av sit ekteskap. Senere flyttet han til Alme, nuværende bruks nr. 2 av gaardsnr. 89, som han overtok efter sin svigerfar, og her levde han de siste aar som livørsmand. Alme var da overtat av hans ældste søn Vegger, mens en yngre søn Gulbrand hadde faatt Enger. Begge disse gaarder er fremdeles i slektens besiddelse, idet Alme for tiden tilhører en sønnesøn av hans yngre bror Ole Iversen Sætrang og Enger~~xx~~ av sønnefatters søn av ham, jfr. tidligere opplysninger om Alme og Enger.

----- 0 -----

Lenger inn i nåtiden skulde det være unødvendig å gå når det gjelder A. Lagesens opplysninger om slekter og slektsgårder for den del av gl. matr. 15 som bl. a. omfatter gnr. 100, bnr. 6 og 11.

----- 0 -----

Tinglyste dokumenter som vedrører gl. matr. 15 nordre Sætrang i Statsarkivet, Oslo.

I Statsarkivet foreligger det en rekke dokumenter som omhandler gl. matr. 15 nordre Sætrang. Ifølge A. Lagesen var det i 1660 årene bare 1 oppsitter på hver av de gamle matr. 14 søndre Sætrang, og matr. 15 nordre Sætrang. I " Dokument, tinglest 17. juli 1722 " omhandles den første deling av gl. matr. 15.

" Fol 4. Underbekræftede Gulbrand Iversen Nørdre Sætrang og min min Sl. Søn Iver Gulbrds. efterlatte Encke Ingeborg

Rolvsdatter, Vohnhaftig paa Nørdre Sætrang i Haugs Annex under Norderhougs pstøgiæld paa Ringerige bekiender hermed, med hver andre, at have indgaaet eftermeldte Venlige Contract og ForEening udj. Konge. May. Sorenskr. Sr Anders Jordstad og Sex mandz overværelse, Neml. Gunder Klækken, Jesper Loe, Engebret Veigsten, Mogens Gagnum, Lars Giermenboe og Fridrik Lang Engen, An^{de} Ager og Eng samt Huusernes Deeling imellem os herpaa Nørdre Sætrang i saa maade som følger. Til de $\frac{1}{2}$ ve Grdeparts Brug i Nørdre Sætrang er saaledes Skift og sluttet imel. os, At jeg Glbr. Iversen for min Brugende Part beholder Syterjordet og Stuejordet med Ager og Eng, Øvre Fløtingen og Hestehaugen paa den Nordre Side Vejen, saavel som Holt. Hvorimod min Sønneqvinde bem^{te} Ingeborg Rolvsdatter for den anden og øvrige Halvparts Brug i Grden Nørdre Sætrang beholder Høugerjordet, Klætjordet, Smørkaaten og Nedre Fløtingen alt med Ager og Eng Item Søndre Veijen i Hestehaugen saavels. Væsle Engen og Een Løkke neden for Huusværet, Mens Plassen følger vi eenhver Halvparten.-"

Lenger nede i det omfattende dokument beskrives " Huusernes Deeling " idet Ingeborg Rolvsdatter fikk disposisjonsrett over en gammel stuz, et litet fehus, sauehus, den gamle stallen, den indre låven og nordre rom i stabbyret.

Dokumentet er undertegnet av Gulbrand Iversen - Eghd - 14 Marty 1722 og etter begjær til Vitterlighed av de menn som er nevnt i innledningen.

Utskriften er stemplet og bekreftet av Stasarkivet i Oslo 3/11-1971.

Det var denne Gulbrand Iversen som døde på Sætrang våren 1729 88 år gammel.

I den registrering som nå er satt igang av Ringerike historielag er det på spørreskjemaets avsnitt om grupper av registreringsobjekter, under punkt 4 anført som verdifuldt " Navn på jorder og Åkrer ".

I delingsforretningen av 1722 for gl. matr. 15 er det for alle jorder og teiger brukt navn. Haugerjordet er der hvor den nåværende bebyggelse på gnr. 100 bnr. 6 står. Det er vel årsaken til at gården helt opp til 1920-30 årene bare er blitt kaldt Jordet i daglig tale. Klætjordet er den del som grenser mot lensmann Bergans eiendom Klætødegården, og Smørkaaten er den del som sammen med en vesentlig del av Fløtingen ble utskildt fra nåværende bnr. 6 til bnr. 7 i 1846.

Det skulde derfor ikke være noen tvil om hvad som er utskildt fra gl. matr. 15 i 1722.

Utskrift

av pantebok 9 (1740 - 1747) for Ringerige og Hallingdal sorenskriveri.

Dokument, tinglest 5 juli 1746.

" Fol. 410 b. Kongelig Maj^{ts} Sorenskriver Velædle Sr Christian Palludan Den 23 ^{de} November 1736 lod jeg her til Norderhougs Tinglyse min Penge mangel til gaarden Nørdre Sætrang som min

Faster Guri Sætrang og hendes afgangne mand Niels Hansen har haft i Brug, og som mine omstendigheder ej endnu har tilladt mig til at anlegge Sag til samme min odelsgaards indløsning og frelse Saa vil jeg ydmygst bede at H^r Sorenskriver nu annen gang ville lyse min pengemangel til tinge, med tilkjendegivende at saa snart min Leilighed det tilsiger agter jeg at indfrie Bem^{te} halve del av min odelsgaard Nordre Sættrang, mig til odel paa lovlig maade. og Reserverer mig tilhalt til opsidderen for ulovlig Behandling i Skov og Mark med videre. formodende dette Justirze Protocollen extraheret og mig med paateining imod Betaling tilbagestillet. hvornest ieg med største ærbødighed forbliver, Kongl. Maj^{ts} Sorenskrivers ydmyge tiener.
Sætrang den 5te Julj 1746. Gulbrand Iversen Nørdre Sætrang ".
Utskriften er stemplet og bekreftet av Statsarkivet Oslo 16/2-1972.

Denne Gulbrand Iversen var sønnesønn av den Gulbrand Iversen som delte matr. 15 i 1722. Han var født i 1717 og døde ~~1719~~ i 1773. Han var sønn av Iver Gulbrandsen født 1684 og død 1719 og hans mor var Ingeborg Rolvsdatter som fikk tilskjøtet den søndre halvdel i 1722.

Også dette dokument viser vel klart hva som var hovedbølei i 1746.

Det er imidlertid opp til Håkon Eidal og Jesper Sætrang, som de nåværende eiere av bnr. 6 og bnr. 11, en gang for alle å få fastslått hva som er hovedbølet av gl. matr. 15. Under skjønnet i mitten av 1930 årene fant høyesterettsadvokatene H. Kiar Mordt og A.D. Kjærnæs ut at det var bnr. 11. En må gå ut fra at begge foretok grundige undersøkelser for alle bruk som fikk erstatning for sine rettigheter på Krokskogen. Jeg gjør opmerksom på at avdøde Bernt Eidal dengang ikke gjorde krav på noen rettigheter for bnr. 6.

-----0-----

Gravhaugene på Sætrang og utgravningen i 1834.

Konservator Wencke Slomanns avhandling Sætrangfunnet.

10 mars 1969 skrev jeg vedlagte artikkel i Ringerikes Blad under tittel " Sætrang gnr. 100 i Haugsbygd ". Etter at jeg hadde skrevet den fikk jeg besøk av fru Olga Willumsen, født Lagesen, som takket for det.

Jeg fikk et tilsvarende svar av lærer H. Løyland. Dette skal jeg komme tilbake til. 27 mars skrev jeg igjen en artikkel under tittel Sætrangsgården. I denne inviterte jeg bl. a. herr Løyland til å komme og jeg skulde vise hvor de tre store gravhaugene hadde ligget. Denne invitasjon ble ikke mottatt, og grunnen til det kan selvfølgelig ikke jeg uttale meg om.

Etter at jeg hadde skrevet disse artiklene fikk jeg besøk av en mann, hvis far hadde fått konservator Salmanns avhandling av Ringerikes sparebank. Det var første gangen jeg hadde hørt om denne avhandlingen, og jeg har undersøkt med eiere av andre Sætrangsgårder som heller aldri hadde hørt om den. Det var jo nokså merkelig at Ringerikes sparebank ikke hadde så mange eksemplarer av avhandlingen at de andre 6 Sætrangsgårder kunne ha fått et eksemplar hver. Hadde jeg, da jeg i 1962 søkte kontakt med Oldsakssamlingen, hatt kjennskap til avhandlingen måtte avdøde Bernt Eidal selv ha tatt ansvaret for den " hjelp " konservatoren takker for i sitt forord, og vi vilde ha undgått

at daken nå kanskje må avgjres av domstolene.

Det konservator Slomann og lærer Løyland skriver om Iwar Wiel, og Ridders beskrivelse av funnet i 1834, hadde jeg inngående kjenskap til lenge før lærer Løyland kom til Ringerike. Det hadde min onkel sokneprest Ivar Sætrang forklart meg om i 1916 - det året jeg tok middelskoleeksamen. Og han fortalte meg også ofte senere om det. Han ba meg gå til oldsakssamlingen og se funnet. Det gjorde jeg første gangen i 1921 da jeg var i garden.

Når man gir seg ut på en så vanskelig oppgave som å skrive gårds- historie bør man ha ~~xyt~~minimum av kjenskap til gamle grenser, delinger og eierforhold. Det hadde både onkel Ivar og kand. jur. A. Lagesen, og når de i fellesskap hadde studert alle protokoller og dokumenter i Oldsakssamlingen hadde de langt større forutsetninger for det enn 1950 og 1960 årenes granskere. Jeg finner ingen grunn til å komme nermere inn på det lærer Løyland skriver om en artikkel i 1960. Den har vel samme historiske verdi som det øvrige fra 1950 og 1960 årene. En må vel imidlertid gå ut fra at en lærer har kjenskap til hva uttrykket nedenfor dekker - jfr. Ivar Wiel beretning av 1743 side 160 etter Per Tørje Norheim. Rundt år 1800 var slekten på nåværende bruksnr. 6 eiere av både den søndre halvpart av gl. matr. 15 og den østre halvpart av gl. matr. 14. Dette går klart frem av Lagesen. Det var Gulbrand Iversen Sætrang f. 1778, d. 1859 som var eier av $\frac{1}{2}$ søndre Sætrang. I 1825 skildte han ut det nåværende bnr. 5, og beholdt bnr. 4 Søgarn som hovedbølet. Det var som eier av dette at han inngikk avtale med Ridder om å fjerne gravhaugen i 1834.

De to andre gravhaugene var fjernet før. Det var antagelig den som lå på bnr. 6 som var fjernet før Iwar Wiils tid. Ifølge delingsforretningen av 1722 ~~varxingsburgxR~~ hadde Ingeborg Rolvsdatter Corett på det gamle matr. 15. Når Gulbrand Iversen Sætrang både i 1736 og 1746 tinglyser sin pengemangel for å ta igjen den halve del av sin odelsgård Nordre Sætrang henger vel det sammen med at nåværende bnr. 6 ble bebygget første gangen i 1930 - 40 årene. Gulbrand Iversen kom imidlertid ikke over sin pengemangen så at han fikk tatt igjen sitt odelsgods.

Når jeg har gått så nøye inn på dette er det fordi at jeg ikke under noen omstendighet kan godta at mine forfedre har fart med usannheter. Det skylder jeg både mine forfedre og mine etterkommere. Mine forfedre har alltid vært kjendt og aktet for sin redelighet. Derfor må jeg kreve en uforbeholden erkjennelse av konservator Slomann for at hun har tatt feil i beskrivelsen av selve stedet for funnet. Jeg ønsker imidlertid ikke å skade konservator Slomann, og jeg har ikke - i motsetning til andre - ingen interesse av offentlig publisitet. Det må kunne gå an for en erkjennelse av å ha tatt feil på en måte som alle parter kan godkjenne.

Jeg har kviet meg i det lengste, både av hensyn til konservator Slomann og Håkon Eidal, som begge sikkert har handlet i god tro. Nå er jeg over 72 år og finner det ikke riktig å vente lenger. Før jeg imidlertid foretar meg noe videre, må jeg stille følgende spørsmål til konservator Slomann, og de besvart klart og konsist innen 15 mars 1973.

1. Var det Oldsakssamlingen som kontaktet Bernt Idal før konservatoren skrev sin avhandling ?
2. Eller var det Eidal som først kontaktet Oldsakssamlingen ?
3. Visste konservatoren at det idag er 7 Sætrangsgårder, og hvorfor kontaktet hun ikke de 6 andre, bl. a. for om mulig å stedfeste de andre gravhaugene som er fjernet ?
4. Det er ca. 30 m. mellom Sætrangsgata og den gamle hovedbygningen

- på bnr. 6. Denne er bygget før 1834, og gl.matr. 15 har aldri hatt en kvadratmeter grunn på østsiden av Sætrangsgata. Tror noen at man selv på den tid vilde bygge et våningshus - en hovedbygning kloss inn til en gravhaug som var ca. 20 m. i diameter og 4 m. høg, og med vinduer mot den ?
5. Har konservatoren selv foretatt undersøkelser i Statsarkivet om delingsforretningene for gl.matr. 14 og 15, og i tilfelle med hvilket resultat ?
- 6 Av innledningen til avhandlingen ser jeg at konservatoren har konsultert min gode venn gjennom over 51 år professor Samson Berge, men han er en altfor stor personlighet til å ha avgitt uttalelse om stedet for funnet på et så løst grunnlag.
7. På side 14 i avhandlingen nevner konservatoren at det er funnet en beltestein på bnr. 6 og et bryne på bnr. 4. Visste hun ikke at jeg i 1956 hadde levert en stenøks, som min sønn Erik hadde funnet, til daværende konservator Hagen, og hvorfor er ikke det nevnt i avhandlingen ?
I 1962 fant han igjen en stenøks som ikke er levert til Oldsakssamlingen, fordi han ikke vil risikere at andre om en generasjon eller to annekterer funnet.

Som sagt må jeg be om svar på disse spørsmålene innen 15 mars 1973, og jeg forbeholder meg å komme tilbake til saken.

Sætrang 15 februar 1973.

M. M. Schang

Sendes:

Oldsakssamlingen v/konservator Slomann

Ringerike historielag

Ringerikes sparebank som har ytet økonomisk bidrag til avhandlingen, og som har sendt den til enkelte utvalgte.

Træk af Ringerikes ældste bosetningshistorie.

(Res. kap. Sætrang).

Det nuværende Haugs sogn omfatter, som folk flest ved paa Ringerike, tre - engang noksaa adskilte bygdelag, nemlig Ulleraal, den egentlige Haugsbygd (kirkebygden) samt Aasbygden. Af disse er som gaadsnavnene viser, Aasbygden den yngste. Medens de to andre gaar helt tilbage til den ældste bosetning paa Ringerike, altsaa antagelig omkring 2000 aar f. Kr., toges Aasbygden væsentlig først op i kristen tid hos os, det vil sige, ca 1000 e. Kr.

Mange vil kanske studse ved denne store forskjel i alder. Men den har sine grunde. Først den at Aasbygden - som saa mange andre " aasbygder " i Norge - laa afsides og tungvindt til for samfærdslen, der i gamle dage mest mulig gik efter elver og sjøer. Og dernæst den, at folketallet og folkemonnet var lidet, og mindre end folk tror. For en del aar siden har en af vaare videnskapsmænd anslaaet hele landets befolkning til 17000 mennesker paa Kristi tid. Siden denne beregning, der er bygget paa jordfundne sager, er en række nye jordfund kommet for dagen. Men iethvertfald havde folk længe jord nok paa Ringerike.

Imidlertid kom altsaa engang den tid, da øxen begyndte at blinke i urskogen oppe i aasen. Og nu vil jeg bede læserne, ialfald dem i Aasbygden at gjøre følge med og se paa dette øxens vakre arbeide, der lidt efter lidt reiste en ny bygd. Lad os da gaa lige løs paa hovedspørsmaalet: hvor tog de første rydningsmænd fat ?

Dette kan synes et haabløst spørmaal, da vi jo ingen efterretninger har derom. Men det er ikke saa haabløst ende. For vi eier ialdfald et par veivisere her, nemlig selve landskabet og bygdens gamle gaardnavne.

Vi legger mærke til at dalsenkningen ved Kyta skole deler bygden saa at sige i to, en søndre og en nordre del. Skolen ligger paa en liden utfyldning af dalen, der gjør det mulig her at komme let over. Dette er grunden til at veien gjennem Aasbygden alle dage har mattet gaa her.

Videre falder det os i øinene, at gaardsnavnene langs Kytasenkningen ikke ligner de andre i bygden. Fra syd har vi Roterud, Stixrud, Vesetrud, Honerud, Askersrud, Askelsrud (nu underbrug under Viul), Aasterud (forsvundet), Aaserud. Og fra nord kommer Gjørud, Aslaksrud og Amundrud. Det er alle saakaldte rud- gaarde (af rud d.e. rydning.

Men langs Kytasenknningen finder vi efter begge sider Skaug, Gundersby, Flexhaug (paa sydsiden) og Skaugstad og Alm paa nordsiden, med Kittelsby i midten. Disse navne stikker svært af mod de andre. Og det var dette , der vakte min opmærksomhed og gav mig nøklen til mit syn paa bygdens rydning.

Der er nemlig klart, at de 2 navngrupper - Kytagaardene og bygdens øvrige gaarde - repræsenterer forskellige navneskikke, og at der maaa ligge et godt spænd af tid mellem dem.

Vi kommer derved til det viktige spørgsmaal: hvilken af de 2 grupper er den ældste ?

Saavidt jeg ser, taler alle grunde for at Kytagaardene har forspranget i alder. Det er ikke let at forstaa, hvorfor rud-gaardene, om de var kommet først, skulde ha ladet et bredt bælte av udmerket jord staa igjen uryddet paa begge sider af Kytasenknningen. Hvis derimod de ældste gaarde optoges her, kom jo disse bælte af seg selv. Bæltene var netop gaardene, og gaardene var bæltene.

Ogsaa gaardsnavnet Skaug peger i samme retning. Hvad var vel naturligere, end at den første ryddede gaard i aasens urskog blev kaldt Skaug ? Jeg holder den derfor som Aasbygdens ældste gaard.

Da jeg ifjor sommer paa en vandring udover Ringerike fra Hadelandsgrænsen kom til Skaug, blev jeg slagen af de gamle tufters billante beliggenhed - paa et fremspringende plataa med et knusk tørt tun (fjeldgrund), med vand lige ved og med en vakker udsigt (mod Randsfjorden). Antagelig stod de ældste tufter paa en afrundet høide strax nordenfor og med en endnu friere udsigt. Et gammelt ærvædig træ (løn ?), maaske et tuntræ var her fredet. Og det blev sagt mig, at bygdens ungdom ved festlige anledninger samledes der i lyse sommeraftener. Jeg beder om at faa lykønske den til at holde den som arv oppe frem gjennem tiderne.

Her reistes, tror jeg, Aasbygdens første gaard. Og manden, som havde magt nok med sig, stak - tror jeg - dens grændser langs Kytasænknningens sydside nedenfra og opover til tops. De ovenfor liggende brug - Gundersby og Flexhaug - holder jeg for udskildte af Skaug gjennem rydning, arv og kjøb.

Svarende hertil finder vi paa Kytadalens nordside Skaugstad, som sikkert ogsaaa førte sine marker tiltops, saa at Alm (opkaldt) efter et eller andet ærverdige almetræ) er at anse for en senere rydning og udskildt derfra. Manden paa Skaug havde her paa Skaugstad en nabo med magt og folkemon som han selv. De var mænd, som der stod respekt af i de dage. Deres navne er glemte.

For de levede i en anden tidsalder end de senere fudmænd, der fik sine navne forevigtet gennem sine gaarde.

Skaugstad hed oprindelig Skostaf. Første gang, vi møder gaarden i skriftlige beretninger (aar 1338) kaldes den saa. Staf brugtes i det gamle sprog bl.a. om grænsemærker. Skostaf ropte altsaa et varsko til paatrægende rydningsmænd, at de fik holde sig væk. Men hvad betyder saa " sko "? Det kunde naturligvis nok sættes i forbindelse med nabogaarden Skaug, som i gammel-norsk lød Skog, og opfattes som en forkortelse derav (Sko istedet for Skog). Vi maatte da tænke os forholdet slig, at bonden paa Skaug havde tat et bredt bælte af land ogsaa paa Kytadalens nordside, og at en senere rydningsmand købte dette av ham. Men det er ikke saa naturligt. Det maatte da være maade paa 1 andnaam ogsaa af en enkelt mand. I betragtning af den indgripende rolle, som elvene og selv bekkene i vaart land har apillet under dannelsen af de gamle gaardnavne, holder jeg for, at Sko (Skoa) var navnet paa Kytaelven (nedenfor skolen) eller ogsaa paa den mindre elv, der flyder forbi Skaugstad strax paa nordsiden af husene. Skoa hed maaske oprindelig Skora d.e. den dybf gravende. I søndre Fron (Gudbrandsdalen) heder en gaard, som engang kaldtes Skoridal, nu Skodal. Skostaf vil altsaaa betyde Skoas ~~staf~~ grensepæl eller pælen (staven) ved Skoa. I tidens løb gik saa denne oprindelse i glemmebogen. Og under de ukyndige danske embedsmænd begyndte navnet her som ved hundreder af andre gaardnavne rundt om i landet, at udarte. I 1514 skreves det Skostad, senere i 1500 tallet snart Skoffstad, snart Skodstad, snart Skolestad, indtil i 1604 Skaugstad slog igjennem. Og det navn har gaarden siden beholdt.

Hvor længe disse gaarde langs Kytadalen laa der, før den nye rydningsbølge kom, kan vi jo ikke sige. En gravhaug paa Gundersby (udgravet før 1743 foged Wiel) viser at de gaar tilbage til hedensk tid. De havde ialfald havt gog ~~tid~~ leilighed til at ordne sig og havde sine rettigheder, saa rudmændene nok slap at træde deres eiermænd paa tærne. Paa nordsiden laa altsaaa Skaugstad og Alm og paa sydsiden Skaug og Flexhaug. Gundersby (og dens nabo Kittelsby) hører, tror jeg, først rudgaardenes tid til, hvad navnene viser. For det første er jo her personnavne blit erindret og stedfæstet (Gunnar og Kefil) ligesom ved rud-gaardene. Og dermæst finder man i Norges bygder ikke gjerne navne med endelsen " by" blandt de ældste gaarde. Hvor et by (bø) dukker op, synes det at komme som en vis afslutning i en bygds rydning og udvikling. Man lægger videre mærke til, at disse bygaarde er af de største i bygdene, idet vi finder

dem igjen ret ofte som gamle kirkesteder og almindeligst delte i flere mindre gaarder. Det tør derfor være, at de to by-gaarde her ved Kyta oprindelig ogsaa var en gaard, som da hed By, og at den senere deltes mellem Gunder og Kittel (Ketil). Berger i Jevnaker havde til nærmeste nabo mod nord ogsaa en stor gaard ved navn By, som gjennem arv, skifter og kjøb er blit til Nøkleby (oprindelig Møkleby) d.e. det store By, Brørby og Nordby.

Men nu Kyta ? Det nævnes første gang i 1657 som et (Neere Hytten) nedre Kyta, atlsaa da 2 brug, rimeligvis engang udskildt af Kittelsby. Kun landeveien ligger imellem dem. Hit kom skolen, den faste skole i bygden, efter sigende i sextilaarene. Lærde folk har gjættet paa at stedet har sit navn av ørkyten i bækken der. Men sæt at der ikke gaar nogen kytte i bækken. Eller sæt at der gik og gaar kyter ogsaa i de andre bækker, som rinder nedefter aassiden og deler mellem gaardene. De indfødte ved ved noget om dette, og om der maa søges efter andre forklaringer av Kyta-navnet.

Fra Bølgnehøiden hælder Aasbygden jevnt nordover mod Hadeland. For Haugsbygden ligger den helt skjult og for Jevnaker helt aaben. Det er dog naturlig at antage, at bygden er ryddet fra begge sider, baade fra Haug og Jevnaker, og at ringeringer og hadelændinger mødtes ved Kytadalen. Gjæve mænd fik sine navne knyttet til gaardene - Aslak, Amund, Ketil, Gunder (Gunnar), Asker (Asgeir), Askel, Aaste (Aasterud) Rune (Honerud), Vesete, Stig, Smid (Smedsbøle). Og ogsaa et par qvinder kom med - Gyda (Gydsrud, Gjørud) og Aasa. Kvindene var ligesaa gjæve i gamle dage som nu, skjønt de hverken hadde stemmerett eller sendtes til tingene. Disse mænd og kvinder her tilhører som foran nævnt den kristne tid, en tid, da det var forbudt at lægge folk bort i gravhaug (" ættarhaugar "), som bortset fra Gunderbyhaugen ikke kjendtes i Aasbygden. De hviler derfor sine ben ved Haugs kifke, nogen av dem kanskje ved Jevnaker, medens deres mindermarker - gaardsnavnene - staar igjen i bygden og har overlevet etterkommernes faldne gravstøtter paa kirkegaardene.

Og nu kommer vi til det næste spørsmåal, som skal besvares her, hvor vi er inde paa kirkene i Haug og Jevnaker: hvorledes gik sognegrænsen mellem dem ?

Efter det foran skrevne vil man naturligst tænke sig denne grænse langs Kytadalen.

En af nabogaardene til Mo er Toso. Det betyder Torshov (i 1361 skrevet Thordof, i 1667 Toso, da underbrug under

Vang). I hedensk tid stod altsaa her et hov (gudshus), hvor Tor blev dyrket. Hvis der derfor allerede dengang sat kotkarle (husmand) som nybyggere i nordre Aasbygden fra Jevnakef-siden søgte de naturligvis hovet paa Toso. Aasen (guden) Tor var en god ven og beskytter mod onde aander og alle kjæltringer. Og dertil havde han meget at sige over veir og vind og grøde. Saa var det nyttig at ta til Toso nu og da, om det end var stridt nok at komme sig gjennem Mosmoen. Fra søndre Aasbygden søgte kotkarle, om de fandtes, lettere ned til æserne i Haugsbygden.

Med bygdens rydning og den nye tro blev situationen en anden. I Jevnaker rykkede det nye gudshus (kirken) fra Toso bagover til gaarden Jevnaker (nu prestegaarden). Veien blev derved adskillig længer. Og i syd kom kirken i Haug. I tidens løb arbeidede folket i Aasbygden sig vel mere og mere sammen ved giftermaal, veibygning og handel og vandel. Hvor skulde man da sogne hen, nordover eller sydover ? Hvis det spørgsmaal blev forelagt aasbygdingerne idag, kanskje de vilde ha gaat mod nord, altsaa samme vei som deres næringsinteresse nu peger, saavidt jeg ved. Men dengang valgte de, antagelig efter mange dispyter og overlægninger, veien sydover. At holde egen præst trodde de sig ike sterke nok til.

Ved dette punkt presenterte jeg for læserne det interessante gamle gaardsnavn Flexhaug, Gundersbys nabo øverst i skogbrynet. I Aasbygden er der neppe noget sted med videre udsikt end her, den gaar nordover helt til Bjoneroen paa Hadeland, mod vest til Heradsbygden og fjeldene bagover og mod syd til Modumsaaserne i det fjerne. Gaarden som laa paa en haug - deraf navnet Flexhaug - er nu borte. Men hvad betyr saa Flex ?

Dersom de danske fogder og skrivere ikke har fablet altfor ilde, hed gaarden engang Fylkeshaug, der videre blev til Flikeshaug, senere Flechesov og nu til Flexhaug. Det vil altsaa sige, at gaarden engang indtok en vis fremskudt plads i fylket (Ringerikes og Hadelands samdele fylke). At der her skulde ha staaet fylkeshov, er urimelig at tænke og vilde i sagaerne sikkert ha været omtalt. Dermed falder ogsaa gjætningen om stedet som plads for fylkestinget, da hov og tingsted i hin tid fulgte hinanden. Men sæt, at der her - i spørgsmaalet om sognegrænsen - virkelig engang blev holdt et fylkesting, hvor hele Aasbygden lagdes under Haugs kirke, og at Flexhaug er en erindring derom ? Det er en naturlig og enkel forklaring, der fortjener tilslutning, indtil en

bedre kan findes.

Øde tomter gjør et vemodig indtryk på vandreren. De bærer bud om tider, der skiftet, og om mennesker, der kom og gik. Og jeg har ofte lagt mærke til, at moder jord paa saadanne steder viser en rørende ømhed mod menneskenes barn ved at smykke deres fodefar med blomster. Slig laa stedet her en vakker sommerdag igjor. En fin ange sted op fra blomstertæppet, der var slaat ud over tufter og tun. I dette tæppe saaes bergsildre, blaaklokke, blaaknop, ~~færgæikæ~~ forglemmigei, fuglebikke, harerug, hvidkløver, jordbær, katteklo, karve, kjæmpe, marikaebe, mure, smørblomst, svæve, syregræs, tornerose, øientrøst. Og nogen bringebær- og stiielsbærtrær stod igjen fra haven. Men i bakkerne nedenfor bølget det i skinnende agre og enge. Naard Aasbygden lagdes under Haugs kifke, gjorde vel avstanden og fremkomsten tilsidst udslaget. Mod Jevnaker stængte Mosmoen, hvor ulv og bjørn desuden nu og da viste sig. Mod Haug aabnede skogen sig, og en slags vei bar her tidlig frem, i begyndelsen naturligvis bare for mand og kløv, og siden for slæde og endelig for hjul. Men nogen stor nydelse for dem i hjuldoningen blev veien aldrig. Det var ikke som nu at fare gjennem bygden med bil, der fjærer til alle kanter og afbøber alle stød. Veien er endnu synlig, ja delvis endog i hævd som fodsti og gaardsvei. Fra Mosmoen kan den følges nedenunder Skaugstad, hvor det omlagte veistykke nu gaar, frem til Kyta. Videre efter delet mellem Skaug og Gundersby, hvor gjærde og sti antyder dens løb, ned mod Askersrud. Herfra fører den - stykkevis som gaardsvei - gjennem skogstykke (havnegang) og over et par bakkefar og tar saa bakkerne op forbi Torp til Harahaugen og videre forbi Losgaardene til Haug kikke. For kirkegjængere fra Aasbygden er veien delvis endnu tjenlig. Og om sommeren skulde den kunde lokke mange til Guds hus.

I tidens løb blev denne primitive bygdevei særdelslinjen ud til havet for Hadeland og dalene længere nordover. Den er saaledes et led i den ældste landevei, der kjendes over Ringerike. Folk af alle slags og i alle ærinder har her faret i fred og ufrød. Blandt dem baglerhøvdingen Sigmund Ribbung, som en vintermorgen i 1225 fra sit natteherberge paa Sætrang sendte speidere op til Hadeland for at udforske kong Haakons bevægelse. De havde imidlertid den vanskjæbne, at de alle blev nedhugne ved kirken paa Jevmaker, hvor kongen da var. Videre for her - nærmere vore dage - svanskerne under oberst Løwen (i 1716), da han tvang tjenestepigen paa gaarden Mo til at vise ham veien til Norderhovs præstegaard, hvor

Anna Colbjørnsdatter tog saa elslværdig imod ham.

I dalen ved Askersrud tar en daarlig kjærrevei af og svinger nordover Knestangsaasen frem til Knestang, altsaa vel Aasbygdens gamle kværvei til Viul. Det skulde være inreresant at faa høre, naar den blev bygget og af hvem.

Omkring 1820 blev den ældgamle vei gennem Aasbygden, vi nu har hørt om, afløst af den nye brede og svære, men sørgelig bakkede kongevei over Krokkleven, Ringerike og Hadelanø til Bergen. Dens omlægning ogsaa i Aasbygden er nu endelig begyndt (ved Skaugstad). Folk der sa mig, der er tale om fra Kyta at opta igjen den gamle vei efter kværnveien om Krestangsaasen istedenfor efter bakkerne op mod Harahaugen at føre den fremover bygden til Haugs kirke og videre. Den vilde omgaa mange stygge bakker og bli en fin fremkomst baade for bygdefolket og for bergensfarerne.

Saa tilslut lidt om det ovenfor nevnte Torp, et lidet brug i bakkerne mellem Askersrud og Harahaugen, lige ved den gamle, nedlagte almannavei, vi notop forlod. I dette Torpnavnet, der er enestaaende paa Ringerike, men ellers kjendt fra andre bygder, ligger gamle minder gjemt ig glemt. Torp betyder i vaart gamle sprøg et tør beboet, folksømt sted (svarende til det tyske ord Dorf, landsby). Hvem bodde da saa tæt sammen? Sikkert husmænd fra de større gaarde i nabolaget baade nordover og sydover (vestover). Og underlig nok: endnu holder det sig her en tæt bebyggelse, og gamle tufter er forladt og nye reist. Men det er vistnok smaabrugere og selvaiere, som nu bor her, ikke længer husmænd.

I 1594 for Oslobispen Jens Nilsson paa visitats over Ringerike og red da fra Norderhovs kirke efter den gamle vei til Jevnaker for ogsaa at visitere der. I hans følge var " her Anders " (presten i Norderhov), og " her Peder " (præsten paa Jevnaker, som altsaa var reist til Norderhov for at hilse ham velkommen) og " her Matz Schriffuer ". Bispens sekretær forteller om denne reise, at de fra Haugs kirke " fore i nord Trediepart aff en fjering til en Platz paa Almannaveyen kallis Torp, der schiffte vi heste og der skildtes Matz Schriffuer fra Bispen ".

Saaledes reiste en bisp endnu i 1594.

II Haugsbygden.

Haugbygden har sit navn af kirken, og denne igggen sit navn af den gaard, paa hvis grund den reistes, Haug. Saaledes fik en mængde kirker, sogne og bygder sine navne i vort land. Andre eksempler fra Ringerike er Hole, Norderhov, Vikar (Aadalen). Derimod ikke Tyristrand og Lunder, hvor det med kirkene forholder seg anderledes.

Første gang vi i gamle dokumenter støder paa Haugs sogn (i 1334), er det mærkelig nok kandt Vangs sogn. Og senere figurerer dette navnet side om side med det andre fremover, indtil det i 1600 tallet forsvinder av dokumæntene og tilsidst og godtsom ogsaaa af folkemunde. I vore dager er Vang søgt gjenoptat som bygdenavn og i senere tid ogsaaa som navn paa den tidligere vel kjendte Holmestuen skole og skolekreds. Men forandringen er ikke løbet af uden uheld. Og derom fortælles en munter historie. En utenbygds lærer var blit ansat ved den - omdøbte - Vangsskole og steg en vakker dag som fremmed af paa Hønefos jernbanestasjon, hvor han spurte om veien til sin post. Men her paa stationen var det ingen, som kjendte Vangs skole over hele Ringerike, og de mente, han var kommen paa gale trakter. Men manden havde sort pa hvidt paa, at traktene var rigtige nok, og med sit patent i lommen fandt han da ogsaaa frem siger han.

Hvofra skriver sig da dette gamle sogne- og bygdenavnet Vang ? I overensstemmelse med sogne- og bygdenavnet Haug maa det være at føre tilbage til en gaard ved navn Vang. En slik gaard kjendes dog ikke længer i Haugsbygden. Imidlertid har vi heldigvis et spor, et ganske tydelig spor. Og det er gaardsnavnet Sætrang, som i ældre tid hed Sotrang (helt ned til 1400 tallet). Dette gaardsnavn er efter alle kyndiges mening sammensat (opstaaet) af Sotr og Vang. I det øieblik, vi leder efter en vang-gaard i bygden, blir det derfor helt naturlig at stanse ved Sætrang (Sotrang), den eneste gaard som har noen sproglig forbindelse med vang, ikke alene i Haugsbygden, men paa hele Ringerike.

Vi kjender en rekke gaardsnavne, der i tidens løb har faste endelser og forstavelser til sig, som det oprindelig ikke havde. Et paa eksempler fra Ringerike i nyere tid er Lundesgaarden (Soknedalen), som oprindelig blot hed Lyndi (det er et sted, bevøxet med lunde), og Øderaaa der engang bare kaldtes Raa. Dette siste eksempel, hvorefter et navn har faat en ny forstavelse, ver endog reglen ved en rekke gardnavne i Norge, som f. eks her i Haugsbygden Vestervin (Vestern)

oprindelig bare vin, Aur-vin (Auren), Bølg-vin (Bølgen) o.s.v. Det samme forhold gjentog sig senere med Rud-gaardene, der efterhvert fik sit forled, som Stixsrud, Honerud, Veset-rud o.s.v.

Det er altsaa intet i veien for, men støtter sig tvertimod til ældgammel skik at anta for gaardsnavnet Sætrang (Sotrang) at det oprindelig bare hedet Vang.

En af vore oldgranskere, professor Magnus Olsen, har eftervist at gamle gaarde af navnet Vang i virkeligheden er gamle heden-ske kultussteder d.e. steder hvor æserne dyrkedes i og ved hov, altsaa ikke lenger helt uden hus, men under aaben himmel (i lunde og paa agre). Et hov tør altsaa ha hat sin "vang" ligesom kirkene senere fik sin. M. Olsen minder bl.a. om Ullensvang og Gudvangen paa Vestlandet.

Efter dette maa det formodes, at Vang (Sotrang) her i Haug gjemmer paa mindet om bygdens ældste (hedenske) guds-dyrkelse. Det er ogsaa merkelig at vi blandt de øvrige gamle gaardnavne ikke finder det fjerneste spor til en sliig guds-dyrkelse i bygden, hvad vi ellers dog gjør rundt om baade i Norderhov og Hole og tildels endog i Soknedalen. Vi kan derfor regne med som sikkert, av Vang (Sotrang) var Haugs-bygdens religiøse centrum i hedenskabets dage. Dermed er ogsaa oprindelsen til det gamle navn Vangsbygden (og Vang sogn) givet. Og det er givet, at dette er bygdens ældste navn, som senere fik det yngre Haug i sit følge.

Efter denne forklaring af andet led i Sotrang kommer vi til forstavelen Sotr. Vore oldgranskere har alle brutt sine hjerner over dette sotr., men uden at bli enige og komme til klarhed over det. M. Olsen gjættet paa, at sotr. var det samme som oppsotr d.e. det sted hvor man sætter baate op. Han mente, at valdriser og hadelændinger og andre underveis til og fra sjøen (over Tyroffjorden) nede ved Storelven førte sine baate av og paa land, og at dette var oprindelsen til Sotrang. Bare skade, at Sotrang ikke har eller har hat strandsted ved Storelven, da andre og ældre gaarde kommer imellem med strandretten. M. Olsen har da ogsaa (paa foran-ledning af mig) strax opgit sin forklaring, der skyldtes mangel paa stedskundskab. Jeg har saa i stedet opstillet en anden, som han dog ikke har vildet akseptere, men som jeg holder for den rigtige.

Da kristendommen kom til bygd, maatte der bygges kirke. Som regel eller ialfald meget ofte reistes kirkene, hvor de gamle hov havde staat. Saaledes med Norderhavs kirke. Men saa ikke her.

Og det af den enkle grund, at en hel ny bygd i Vangsbygden var under opseiling, nemlig Aasbygden. Vangsbygdens centrum rykkedes dermed nordover mod gaardene Haug - Løken. Og dit kom kirken, paa Haugs grund, medens Vang blev liggende igjen ude i periferien og ude af kurs som kultussted.

Med kirken paa Haug dukkede altsaa en ny "vang" op (en kirkevang), som før ikke eksisterede. Og det blev nødvendig for folk at skilde de to vange ad, den gamle hedenske og den nye kristne.

Nu laa altsaa paa det gamle Vang - like ned til omkring aar a800 - 3 svære gravhauge i rad og række efter den gamle alfarbei sydover til Norderhov og desuten mange mindre. Disse gravhauge var noget for stedet absolut eiendommelig, uten sidestykke i dimensjoner og anlæg andensteds i bygden. Hvad var da naturligere, end at det gamle Vang i folkemunde lidt efter lidt fik sit navn særmerket efter dem, altsaa blev til Sotr-vang ? Hvor (stor) sotr. som i vaart gamle sprog betyder et sted, hvor noget staar, vil peke paa gravhaugene (haugssotr.) ? Disse stod jo der som haandbribelige fremtoninger for alle veifarende og havde dertil aarhundredenes ælde over sig og nogle af dem bautastene ragende frem, altsammen syner, som paa den kant sikkert faldt mere i øinene end valdrisernes og hadelændingenes baatnøst. Denne tydning af sotr synes mig nærliggende og simpel forklaring, der anbefaler sig ved sin enkelhed og fortjener tilslutning, indtil en bedre d.e. naturligere kan findes.

Jeg holder det derfor for, at det gamle gaarsnavnet (Sotrang) Sætrang betyder Gravhaug-Vangen (hagasotr-vang), forkortet tilsotr-vang efter gravhaugene der.

Det er dem, som har sat navnet i forbindelse med det gamle ord sott (sykdom), og andre, som har villet knytte det til sætr. Begge disse forbindelser er, som man ser, av sproglige grunde helt udelukkede og dermed ute av diskusjon.

Efter denne undersøkelse av sogne- og bygdenavnene Vang og Haug kommer vi til kapitlet om bygdens rydning.

Blandt dem, der har gransket de norske gaardnavnes oprindelse og betydning, er der samstemmighed om, at bosetningen i vort land er foregaat i indvandringsbølger eller perioder, hver periode med sine navneskikke. Og at disse skikke kjendetegnes ved skiftende ord eller uttryk for, hvad vi forstaar ved et bosted. Oldgranskerne har fundet, at de viktigste av disse uttryk var, i den orden hvori de kom og afløste hinanden, vin, heim, stad og rud. Hvert af disse ord brugtes altsaa som sin

tids staaende navn for bosted.

Av ovennævnte rekkefølge, som viser ordenes indbyrdes alderssees, at vinerne betegner de ældste bosteder i Norge, saa følger heimerne, dernæst staderne. Alle disse antages at tilhøre hedendommen. Og endelig rudene, der stammer fra den kristne tid. Ved siden af denne rækkes kjendes dog ogsaa nogen andre uttryk for bosted, som forskerne imidlertid ikke har kunnet datere saa sikkert. Disse er land, der gjerne føres langst tilbage i den hedenske tid hoed os, videre set, torp og tveit, som maake ogsaa naar tiabage dit, ialfald tveit, og endelig by og gaard, der neppe er ældre end fra kristen tid. Men ved siden av alle de gaardnavne, som de ovenfor opregnede bostedsuttryk har skapt, har vi desuten en række av saakaldte topografiske (situasjonsbetonede) gaardnavne, der dukker op side om side med de andre og sikkert følger dem langt bagover, saasom berg, dal, fjeld, haug o.s.v. Med disse opplysninger vender vi saa tilbake til Haugsbygden. Og det blir da taalelig let at faa en oversikt over dens rydning.

Den første (ældste) indvandringsbølge gjenfinder vi altsaa i vingaardene. Disse er nedenfra elven og daldypet: Vesterne (Vestervin), Skøien (Skodvin) av skodna d.e. skue, altsaa udsiktsgaarden, Klekken (Klak-vin, av Klak d.e. klump, her om de om de mange smaahauge eller " dører") Færdan (Ford-vin, av ford d.e. " vei over sump", Bølgan (Bølgvin, av bølg d.e. dyrebolig), Auren (Aur-vin, av aur) samt Tonen av (Tun-vin, av tun) - ialt 8 stykker.

Over hele Hole (med Tyristrand) kjendes bare 6 viner og i det vidstrakte Norderhovs sogn fra Aasa til Veme kun 7-8. Man vil derav se, at den ældste bosetning paa Ringerike blev Sterkest i den lille Vang-bygd. Vi maa ind til Akersdalen for at finde vinerne i saa tæt sammen. Dette har naturligvis havt sin grund. Jeg søger deri, at Vangsbygden hadde " silurjord" d.s. sort tør og frugtbar muld (med mindre lere), og at bygden om somren laa med eftermiddagssolen indover sig til langt paa kvæld. Jordarten og beliggenheten har alle dage ledet landnaamsmænd (rydningsmænd).

Efter denne første bosetning blev der ikke saa svært meget jord igjen i Vangsbygden. Vin-mændene hadde praktisk talt delt den imellem sig. Vi maa nemlig erindre, at de satte sine merker saa rundelig i skogen, at nye indvandrere maatte tinge med dem om jord. Dette forklarer, at vi her i bygden ikke finder et eneste " heim ", kun et stad (Krakstad) (av det

gamle mandsnavnet Krake) og bare 3 " rud-garder, der ligger i utkantene og nosaa bortgjemte (Opperud, Teserud og Trøttersrud" Om de to sistnevnte sa gamle graver Gundersen ved Haugs kirke paa sin spøkefulde maate: der er to gaarde i Haug, som vi bare kan finde ved at gaa os bort, og det er Trøttersrud og Teserud. Nu gaar veiene slik, at man let naar ogsaa dit.

Men nu de øvrige gaardene i bygden ? Ja de ligger jo i tid altsaa før rud-gaardene, de fleste vel ogsaa før Krakatad og gaar tilbake til hedendommen. De er lidt efter lidt ryddet ved utflytning og utskiftning fra vinerne. Disse gaarde er Knestang (vanskelig at tyde), Hval (rundaktig høide), Lo (skimlet engvand, rødfervet myrmalm) Gjermbu (maaske av Geirmund), Berg, Borger (d.e. borg-gaarden efterbeliggenheten) Sætrang og Enger (d.e. en gaard som er blit til ved, at endel slaatteenge er gaat sammen til et bruk). Videre de forsvundne gaarde Klette (nu Vaagardsøgaren) ved Vestern) og Brunsvold (nu gaat ind i Bølgen).

Det kan tilslut nævnes at ogsaa Haugsbygden likesom Aasbygden far ældre tid har hat sin tætbyggede grend af husmand og smaa-brukere. Den heter Bfiskeby og laa opefter aassiden søndenfor Borger.

I den lille tätgrendte Vangsbygd kom der naturligvis tidlig og taalelig let forbindelser mellem gaardene og omsider en art vei gjennom bygden. Hverken elve eller aasrygge stengte. Efter det ovenfor forklarede maa det antages, at hovedveien fra nord i bygden førte frem til Sotrang (Sætrang). Fra Haugs kirke gik den over Enger og Fløitingen og erindres godt af ældre folk. I ikke altfor slemme snevintre holdtes den aaben for færdsel, og om sommeren kunde man sagtens ta sig frem med kjerre.. Ellers paserte mest fodgjengere her. For skolebarn var - husker jeg - bækken søndenfor Enger stundom lei i vaar- og høstflommen, da den fløt ut over den flate dalbund, saa vi maate bygge broer af bækkens stene. Nogen anden bro hadde her aldrig været. Over slige flatbundede bakke gik de aldste veie i Norge, som om intet var. Det synes mig rimelig, at vi her er ved forklaringen til den ovenfor nævnte Fløitingen, et par gamle husmandspladser (nu forsvundne), der laa paa nogen bakkeknauser strax søndenfor Engerbækken, som de hentet sit vand fra.

Dersom denne i ældre tid paa grund av de nævnte oversvømmelser kaldtes Fløita, av order fløyt (" et grundt parti av en bæk, hvor bredderne er vekslende ", N. Ross), laa det snublende nær, at pladsene paa grund av sin bælgghæst avhengighet

av bakken fik navn efter den, Og dermed har vi Fløitingen i henderne. En rekke stedsnavn i vaart land er dannet ved den saakaldte avledningsendelse ing (ingen) f.eks. Skjerping av skarp, Grøtting (av grjot, sten) Trehørningen (Trehjørningen, av Trehjørne).

Som bekjendt førte denne gamle vei over Fløitingen videre forbi Sætrang og utover til Norderhov, og vi kan være forvissset om, at den var et led i den under Aasbygden omtalt ældste landevei over Ringerike.

Senere maaske først i kristen tid, tok ogsaa en vei sig frem fra Haugs kirke over den østre del av bygden sydover til Norderhov. Den gik over Haug, Klekken, Borger, den nedre del av Briskeby, hvor den passerte " Hestebakken", videre langs en bergrygg forbi Molokka, Kullerudbakken, Gullerud og efter en morenerygg gjennom den vakre bjerkeskog paa gaarden Li ut til Hesleberg. MelleM Hestebakken og Gullerud ligger den endnu synlig igjen som en ridevei, hvad den vel alle dage nærmest var. Denne vei var det, biskop Jens Nilson i 1594 red fra Norderhov forbi Haugs kirke til Jevnaker.

Hadelandsveien (om øvre Klekken) satte begge disse gamle veie melleM Haug og Norderhov omtrent helt ut av kurs (omkr. 1820). Stykket fra Hestebakken og til Haugs kirke blev dog optat som hovedvei, rimeligvis samtidig med Hadelandsveien eller snart efter, antagelig i forbindelse med den nuværende hovedvei Klkken-Hønefos. Videre blev, saavidt erindres, i 1888/89 den ærværdige gamle vei over Fløitingen gjenoptat og ombygget til hovedvei, vistnok væsentlig ved tiltak av gbr. Haakon Færdén (Løken). Den er et nydelig stykke vei og var i høi grad paakrevet.

Det vilde være naturligt at fortsætte ombygningen videre utover til Norderhov efter veiens gamle løb, altsaa ret frem gjennom Heslebergmoen og over " Kjerringbakken " ned forbi Hesleberg og videre over Ringaasen.

Ved Kullerudgrinda tok en gammel og skral vei av og førte over Ølla frem til Gullerud og den nævnte ridevei derforbi. Den er nu bare en gangsti, men holdtes endnu i mine guttedage oppe om vinteren. Jeg har været meget i tvil, om den oprindelige vei forbi Sætrang gik her, saa linjen gjennom Heslebergmoen bare maatte ansees for en senere rettelse. Dersom den siste ikke eksisterte i 1594, vil det forståes, hvorfor Oslobispen red om Gullerud istedetfor den senere vei gjennom Heslebergmoen. Videre kan nævnes at Øllaveien (nu markert ved et gjerde) deler melleM Kullerud og Gagnum. Og slike deler pleier at være

svært gamle. Nu deler veien gjennom moen ganske vist ogsaa (mellom Hesleberg og Gagnum), men den gaar her gjennom urørt skog, og den deler ikke helt frem. Dette gjør en forskjell. Og denne forskjell skaper tvilen.

For nedskriveren av disse linjer gjemmer begge disse gamle veilinjene en rekke lyse mander fra gauttedahe og de mange aars gang ved Ringerikes middelskole. Det var ikke frit for at vi av frykt for graabeinen, som spøkte i vaare fantasier, stundom undgik den lange, øde vei gjennom moen, og heller tok omveien om Ølla og Lisletten. Men i tyttebærhøstens tid glemte vi rent skrubben for moens rike bærmarker, som laa der og vel ligger der enda.

Saa tilslut nogen ord om sognegransen mellom Norderhov Og Haug, siden vi nu engang er paa denne kant. Hvor gik denne? I hedendommens tid stode der igjen nedfra Storelven og Øst-aasen helt op til tops et bredt bælte av skog, hvorav Heslebergsmoen og dens nabo mot vest Tandbergsmoen endnu er ikke ubetydelig levninger nede paa sletten. Dette skogbælte gjorde i hin fjerne tid vistnok tjeneste som sognegrænse uten nærmere detaljering. Men da i kristen tid de tre rud-gaarde Gullerud (av mandsnavnet Gulle), Kullerud (mmasker av navnet Kula) og Trøttersrud (av mandnavnet Trottoif) dukkede frem av skogen, og de to førstnevnte sloges til Norderhov og sistnevnte til Haug, blev sognegransen straks mere fikseret. Og da saa senere den nye rydning, Øgaren (i matriklen kaldt " Lagengen " kom til, og den (antagelig som rydning av Gagnumskogen) sloges til Norderhov, blev sognegransen - avsluttende fastlagt - i en temmelig stor bue ind mot Haugsbygden. Som situationen ligger an, burde Øgaren jo være lagt til Haug, baade for kirke- og skolesøkningens skyld. Men ved sognedelingen og alskens grænseoppgange er det ofte makten og veltalenheten som raader, ikke fornuftens og billighetens grunde. Og slik var det vel ogsaa her.

(i kapitlet om Haug var blandt bygdens vingaarde desverre i satsen uteglemt Løken, Leik-vin, av leik og sill, legemsøvelser. De mange gaarder av navnet Løken rundt om i vort land viser, at nordmændene allerede i ~~den~~ de ældste tider var et idrætsfolk).

Klipp i klipparkivet

6.mars 1973.

WS/VM

Herr Ole M. Sætrang
3500 Hønefoss.

Kjære herr Sætrang,

Jeg skulle for lengst ha erkjent mottagelsen av Deres rekommanderte sending med alle skriftene om gravfeltet på Sætrang. Hver ting teller når det gjelder et slikt felt, som så å si var borte før fag-arkeologen våknet i Norge.

Tusen takk for at De også tenkte på meg,

D e r e s

Wencke Slomann

Hønefoss 14 mars 1973

Top Ark

Konservator Wencke Slomann,
Oldsakssamlingen,
Oslo 1.

Takk for det gjennom hyggelige brevet. Det gleder meg at noen kan ta alle problemer på en så fin måte.

Det er menneskelig å bli ført bak lyset og ta feil, men det er desverre så få som er store nokk til å innrømme det.

Jeg er ingen arkeolog, men etter at min onkel døde er det ved ingen som kjenner de siste 300 års historie for hele gnr 100 Sætrang så godt som jeg. Så ung historie har vel kanskje mindre verdi for arkeologiske studier, men på den annen side kan vel 300 år gi en viss pekepind om de eldste rydninger - bl.a. ved å følge delingene i flere bruk. I 1660 årene var det altså bare 2 bruk av alt av Sætrang. Idag er det 113 bruksnr.

Som jeg skrev sist er detbsikkert mange ting en kan forstå ved å snakke sammen. Det gir mer kontakt enn å skrive. Det skulde derfor glede meg om De kunne avse tid til å komme hit, og jeg skulde vise Dem mange steder som igjen viser utviklingen. Jeg tror imidlertid ikke det vilde være gjort på en dag, men vi har plass, og både min kone og jeg vil ønske Dem velkommen. Tiden kan De selv bestemme.

Med venlig hilsen

Arne M. Sætrang

Dette erstatter et dokument som er unntatt offentlighet.

For innsyn ta kontakt med arkivet ved Kulturhistorisk museum:

postmottak@khm.uio.no

17.februar 1975.

WS/VM.

Herr Ole M. Sætrang
Hønefoss.

I anledning Deres forespørsel av 3/3 d.å. i rekommandert brev kan jeg svare Dem:

Enhver arkeologisk avhandling av typen Sætrang-publikasjonen er i alt vesentlig opptatt av to ting:

1. En datering av funnene og
2. En analyse av funnene for å få et bilde av den (de) avdødes sosiale og økonomiske stilling sett på bakgrunn av samtidige, eldre og yngre funn fra: a. Den nærmeste omegn, b. Den videre region, c. Landsdelen, d. Hele landet, e. Norden.

Det er for pkt.2 det er viktig å finne så nøyaktig som mulig funnplassen for funnet (funnene). Når det gjelder funn som er kommet inn til museet før ens egen levetid, er det normalt bare mulig å finne gårdsenheten, den nåværende navnegård som funnet er gjort på. Å få plassert funnet, i dette tilfelle haugen, innen denne navneenhet er avhengig av dels det arkivmateriale som finnes i museet, dels skjønn. For dette spørsmål innen forhistorisk arkeologi spiller senere historiske kilder i f.eks. Landsarkivet, Riksarkivet sjelden noen større rolle. De blir først viktige når man skal prøve å finne den historiske utvikling av gårdsenheten. For mitt arbeid med Sætrang-funnet spilte de ingen rolle, og jeg har derfor ikke gått utenfor det materiale som fantes i Universitetets Oldsaksamlings arkiver. Av dette fremgikk at de to største haugene på det store og nå praktisk talt forsvunne gravfelt på Sætrang lå på hver sin side av veien Hønefoss - Klekken. Denne opplysning går tilbake til 1700-tallet og gjentas på 1800-tallet, da med beskjed om at den på den andre siden av veien var gravet uten særlige funn, og at det store funnet var

gjort i haugen på sydsiden av veien.

Dette er grunnlaget for min plassering. En slik plassering er intet juridisk dokument og kan ikke brukes i juridisk sammenheng. Ingen nålevende person har sett Sætranghaugen, som ga det store funnet. Jeg er selv overbevist om at min plassering er noenlunde riktig, men jeg gjentar: det er ingen juridisk beviskraft.

Min direkte overordnede på Universitetets Oldsaksamling er: professor dr. phil. Sverre Marstrander - museets bestyrer.

Wencke Slomann
førstekonservator

Dette erstatter et dokument som er unntatt offentlighet.

For innsyn ta kontakt med arkivet ved Kulturhistorisk museum:

postmottak@khm.uio.no

Hønefoss 5 mars 1975

Hørr professor dr. phil. Sverre Marstrander,
Oldsaksamlingen,

Oslo 1.

Vedlagt tillater jeg meg å sende Dem gjenparter av min korrespon-
dansen med konservator Wencke Slomann om hennes avhandling
Sætrangsfunnet av 1834. Vitenskapelig er den sikkert meget verdi-
full, men jeg godtar ikke hennes beskrivelse av selve stedet for
funnet. Når en avhandling utgis i Universitetes navn må vel selv
ikke det minste avsnitt være et direkte falsum.

Videre legger jeg ved et offentlig kart, hvor de tre store
gravhauger og andre historiske steder er avmerket. Desuten ligger
det ved en forklaring av kartet, og et fotografi av Sætrangsgråen
som ble reist igjen i 1973.

Historisk ligger jo ikke 1834 så langt tilbake i tiden, og før
bare 50 år siden var det mange i Haugsbygd som hadde inngående
kjennskap til det. Jeg tilhører en gammel Ringeriksslekt hvor
de fleste har nådd en høy alder. Min morfar Erik Opperud var
født i 1817 og døde i 1917, men han hadde ingen historiske inte-
resser. Det hadde derimot min oldefar på farssiden Christoffer
Olsen Sætrang. Han var født i 1804 og døde i 1887. Han var 30
år da funnet ble gjort, og han hadde både vist og forklart min
onkel sokneprest Ivar Sætrang og min far om det. At funnet skulde
være gjort på noe annet sted var helt ukjent for alle innfødte
Haugsbygdinge, inntil konservator Slomanns avhandling ble kjendt
for noen få år siden.

Når jeg henvender meg direkte til Dem er det i håp om at De
personlig kan ta Dem tid til å ~~gjøre~~ gjennom alt materiell av
betydning. Jeg forlanger ikke at noen uten videre skal godta
det jeg skriver, men hverken min sønn eller jeg godtar heller at
noen, hverken direkte eller indirekte, beskylder våre forfedre
for å ha vært løgnere. Da vil vi om nødvendig gå rettens vei.
Jeg håper å kunne høre fra Dem om ikke for lenge, men det haster
selvfølgelig ikke. 11 mars skal jeg inn på Ringerike sykehus til
noen dages kontroll.

Med venlig hilsen

adr: rute 2010
3500 Hønefoss

Ole M. Sætrang
Ole M. Sætrang

Beskrivelse av de steder som er angitt på kartet fra
Ringerike kartverk.

1. Gammel husmannsplass - revet omkring 1890. Den tilhørte opprindelig 100/4 som B. Eidal kjøpte i 1915 og solgte igjen i 1916 til P. Brandsæter. Da holdt han igjen Langenga som jordet kaldes. Den siste husmann var Jens Langengen som kjøpte en mindre eiendom av Gullerud. Det eneste synlige merke idag er en gammel syrenbust i delet mellom 100/1 og 100/6.
2. Husmannsplassen Lekka under 100/1. Revet og nå boligtomt.
3. Gammel stue Bakken under 100/1. Nå boligtomt.
4. Her sto opprindelig Sætrangsgråen til den veltet, rundt 1850.
5. Her ble Sætrangsgråen reist igjen i 1973.
6. Den sikreste vannkilde mellom Hønefoss og Gjermundbo. Her hentet 100/1 - 100/4 - 100/5 - 100/6 og 100/7 vann i tørre år og de fleste vintre før det første Båntjern vannverk ble bygget i 1920. Bruket Bakken (nr. 3) hentet vann her til det ble tilknyttet vannverket i 1952. Den var også vannkilde til KlokkerSætrang med egen stokkledning. Stokkledningen er aldri gravet opp og ligger sikkert den dag idag. Den er spunset i utløpet fra vannkilden.
7. Gammel vannkilde til 100/4 med stokkledning. Den var i bruk til 1920. Brønnen ble gjenfylt og drenert ut i 1936.
8. Tuft etter gammel stue som tilhørte 100/4. Den ble revet i 1880 årene, og den siste som bodde der ble kaldt Kjersti Marka.
9. " Boresletta ". Her sto Tor Klemmetsen som bodde på 3 Bakken og boret stokkledninger i siste halvdel av 1800 årene. Han ble kaldt Tor postmaker og var kjent over store deler av Buskerud for sine vannledninger. Han var vel og den siste som husket at Sætrangsgråen hadde stått oppreist.
10. Her fant Erik Sætrang i 1956 en stenøks som prof. Hagen anslo til å være fra 2000 - 3000 år f. Kr.. Den er levert og registrert i Oldsaksamlingen.
11. Her lå gravhaugen som ble utgravet i 1834, og fra hvilken Sætrangsfunnet i Oldsaksamlingen stammer.
12. Her lå gammel brønn til KlokkerSætrang med stokkledning fra vannkilde nr. 6. Da KlokkerSætrang ble revet ble den fylt igjen.
13. KlokkerSætrang. Av alle gamle innfødte i Haugsbygd har dette alltid vært regnet som hovedbølet av hele Sætrang.

Våningshuset ble rundt 1890 flyttet til Nygaten 4 i Hønefoss - eier Friðtjof Berntsen. Der står det enda, men er selvfølgelig modernisert. Den gamle tømmerlåven ble revet i 1915, og det ble bygget ny utlåve med potetkjeller. Dette brendt under krigen i 1940, og det er nå boligtomt. Den prikkede linjen viser gårdsveien til Skøyen som gikk mellom våningshuset og låven. Den nåværende trase er fra 1915. Det var på KlokkerSøtrang at Erik Søtrang i 1962 fant en øks fra den yngre steinalder. Den er ikke levert i Oldsaksamlingen.

14. Gammel badstue til 100/1. Revet i 1936.
15. Gammel smie til 100/1. Revet i 1946. Tomten tilhører fremdeles 100/1, men 100/4 - 100/6 og 100/11 fikk bygge felles maskinhus der i 1946-47.
16. Den andre av de tre store gravhaugene, men denne var sikkert fjernet før Ivar Wiwls beskrivelse av 1743. Her er det typisk silur, men den nåværende eier av 100/4 H. Torkelsen har pleyet opp ren leire her, og den må jo være tilkjørt stedet.
17. Her lå gammel brønn til 100/4 med stokkledning fra vannkilde nr. 7. I bruk til 1920 da Båntjern vannverk kom.
18. Den tredje gravhaugen. Dette er antagelig den som Ivar Wiel omtaler i sin beskrivelse hvor han nevner at det ble funnet brendte ben og hornkamme. Det er også naturlig å anta at haugen ble fjernet i forbindelse med at nåværende 100/6 ble utskilt fra gl. matr. 15 i 1720, og første gang bebygget adskillige år senere. Ingeborg Rolvsdatter fikk jo ved delingen boret på hovedbølet, det nåværende 100/11
19. Gammel stue til 100/6. Revet omkring 1910.
20. Her lå 100/13-37 til det ved utskiftningen i 1930 årene ble utflyttet til nedre Fløytingen. Den prikkede linjen viser gårdsveien fra 100/11 og frem til riksveien før den nåværende trase som kom etter siste krig.
21. Gammels kvernhus til gl. matr. 15. Ingen vet idag når det ble revet, men det er siste gang nevnt i offentlig dokument i 1751.

Gamle navn på teiger og jorder.

Ifølge prof. dr. phil. H. Christophersen er gamle navn på teiger og jorder av meget stor betydning for å granske gårds- og bygdehistorie, og jeg går ut fra at ingen våger å betvile hans kvalifikasjoner som vitenskapsmann.

Da det vel bare er delingen av gl. matr. 15 som har interesse

i denne forbindelse, er det bare tatt med de navn som går igjen i Statsarkivets dokumenter. Dette gjelder i første rekke delingen da 100/6 ble utskilt som eget bruk i 1720. Det var vel også dette som var grunnlaget for det resultat høyesterettsadvokatene Kiær Mordt og K. D. Kjønæs kom frem til ved Langliskjønnen i 1930 årene. De hadde sikkert også langt større forutsetninger enn de senere års "komitegranskere".

- A. Kvernhusjordet 100/11
- B. Stuejordet 100/11
- C. Syterjordet 100/11
- D. Smørkåten 100/7
- E. Haugerjordet 100/6
- F. Kløtjordet 100/6
- G. Øvre Fløytingen
- H. Nedre --

Da det ble helt andre teiger og delelinjer på Nedre Fløytingen ved utskiftningen enn det var før, husker ikke jeg de som var før den tid.

Sætrang 1 mars 1975

Ole M. Sætrang

Ole M. Sætrang

Fotografi av Saksunggrøven -
teikning i 1973.

Den sto opprinnelig på plassen foran
kirket i bakgrunden. - Allt bak
postbassein.

På høyden lie sør for kirket
var gravbeitingen fra 1834.

Dette erstatter et dokument som er unntatt offentlighet.

For innsyn ta kontakt med arkivet ved Kulturhistorisk museum:

postmottak@khm.uio.no

Herr professor, dr. phil. Sverre Marstrander,
Oldsaksamlingen,
Oslo 1.

Vedlagt sender jeg Dem en avskrift av en artikkelserie som min onkel I var Sætrang skrev i Ringerikes blad i 1926. Lensmann R. W. Halvorsen, Ringsaker var under krigen forvist fra Hedmark. I 1944 bodde han hos oss, og han var da i Ringerikes blad og skrev av hele serien - 62 maskinskrevne sider. Jeg har bare tatt med de to første kapitler - Åsbygda og Haugsbygda.

Nå kan det selvfølgelig være delte meninger om hans vurderinger om opprindelse for de enkente gårder. Det sier han jo også selv. Derimot lar hans beskrivelse av de gamle farselsårer over Ringerike seg ikke motbevise.

Førstekonservator Slomann sier i brev til meg av 17 februar at de to største gravhaugene lå på hver sin side av veien Hønefoss-Klekken, og at denne opplysning går tilbake til 1700 tallet. Dette er ikke riktig. Det gikk ingen vei fra Hønefoss til Klekken før den ble bygget i 1820-årene - da fra Hønefoss over Vestern, Sætrang, Klekken og Bølgen og videre over Åsbygda. Den ble bygget i forbindelse med at den første bru ble bygget over Randselva, fra Holttangen til Vesterntangen. Det var forøvring bror av min oldefar Iver Olsen Sætrang som bygget brua, og ifølge A. Lagesen tapte han det meste av det han eide på det arbeide. Før den tid gikk det bare en skrøpelig kløvsti og kjerreveg fra Vesterntangen over Vesternmarka og opp over Gampefoss og gl. mart. 15 til Fløitingen og Ham kirke. Derfra gikk det veg sydover og Haug, Klekken, Borger, Hestebekken og Molokka, men det var ingen forbindelse mellom Hønefoss og Klekken.

Min onkel og kand. jur. A. Lagesen var barndomsvenner, og de brukte fra studentdagene i nærmere 35 år sine ferier til vandring over Ringerike for å samle opplysninger om den eldste bosetning og gamle slekter.

Jeg håper at De forstår at det ^{ikke må} kastes skitt på deres redelighet og troverdighet.

Med hilsen

Dr. W. Sætrang

Klipp i klipparkivet

Fotograf C. Jacobsen
St. Olavs gt. 2
Hønefoss

Fotograf C. Jacobsen
St. Olavs gt. 2
Hønefoss

Fotograf C. Jacobsen
St. Olavs gt. 2
Hønefoss

14. april 1975
SM/EN

REK.

Herr Ole M. Sætrang,
Rute 2010,
3500 HØNEFOSS.

Jeg har mottatt Deres brever av 15. og 20. f.m. og har ellers gått gjennom den foreliggende korrespondansen mellom Dem og førstekonservator Wencke Slomann.

Jeg må først få rekapitulere noen av sakens fakta.

De skriftlige kilder til Sætrangfeltets historie gir oss opplysninger om tre storhauger.

1. Foged Iwar Wiehls beretning av 1743 nevner 2 meget store hauger, en ved hver side av landeveien. Den ene var før 1743 blitt utgravet og det var kommet frem brente ben, benkammer og sporer, - formodentlig et gravfunn fra eldre jernalder (Haug 1).

Om den andre (Haug 2), gir Wiehl ikke nærmere opplysninger. Nedenfor hver haug sto en bautasten.

2. Utgravningen 1834 er belyst ved H.A.Ridders plan og profil av haugen med forklarende tekst i Oldsaksamlingens arkiv. Funnet er beskrevet av R. Keyser (Annaler for Nordisk Oldkyndighet 1836-37 s.151 ff). Om denne haugen opplyser antikvar Nicolaysen (Fornlevninger s.761) at den lå på en parsell av Nordre Sætrang, betegnet som nr. 264 aa.
3. I 1866 var det ifølge Nicolaysen ingen bautastener igjen og bare én gravhaug. Den var rund, urørt og lå tett ved nord-siden av veien Klekken-Hønefoss på Nordre Sætrang. Nr. 264 a (Haug 3).
4. Haug 3 ble gravet ut av Nicolaysen i 1870 (Fortidsminnesmerkeforeningens årsberetning 1870) uten at noe av interesse kom

for dagen. Den skal ifølge muntlig tradisjon ha ligget i leirbakkene nord for veien nedenfor åsen.

Haug 3 må ha markert avslutningen av det store gravfeltet som strakte seg i omtrent nord-sydlig retning på den lave åsen hvor Sætrangtunene ligger (Sætrangsgata, jfr. også Wencke Slomanns avhandling, side 12).

Hvilken av de tre hauger er så identisk med den hvor det store Sætrangfunnet ble gjort i 1834 ?

Det kan ikke være haug 1, den var jo allerede gravet ut før 1743.

Det kan heller ikke være haug 3, som ifølge Nicolaysen lå urørt da han besøkte Sætrang en gang før 1866.

Gjenstår altså haug 2, som ifølge Nicolaysen lå på Nordre Sætrang, nr. 264 aa. Det er all grunn til å understreke verdien av denne opplysningen. Nicolaysen må ha besøkt Sætrang senest 1866 da tillegget til "Fornlevninger", hvor opplysningen gis, ble trykt, - altså ikke mer enn 32 år etter at funnet ble gjort. Etter all sannsynlighet har han truffet folk som kjente til gravningen og funnet, og har hatt mulighet for å samle pålitterlige data om haugens beliggenhet.

En vurdering av det materiale som står til rådighet fører etter min mening frem til følgende resultat som det mest sannsynlige:

Den haugen hvor det store Sætrang-funnet ble gjort er identisk med den ene av de to meget store haugene med hver sin bauta-stein som Wiehl omtaler 1743 og som ifølge Nicolaysen 1866 lå på Nordre Sætrang, nr. 264 aa.

Dette stemmer altså ikke med Deres oppfatning. Sætrang-funnet ble ifølge Deres liste nr. 11 gjort på et av brukene på Sætrang Søndre, gnr. 100, brnr. 4.

Jeg vil gjerne understreke at hverken førstekonservator Wencke Slomann eller jeg kan hevde at vår tolkning er 100 % riktig. En vitenskapelig vurdering må bestå i en avveining av de forskjellige muligheter som foreligger og til slutt

et valg av den mulighet som synes å representere den sannsynligste løsning. Av dette følger at førstekonservator Slomann og min vurdering ikke representerer en juridisk rettskraftig påstand. At avhandlingen ikke ble godtatt som rettskraftig bevis forundrer meg derfor ikke.

Men denne usikkerhetsmargin må også gjelde Deres påstand. Enhver vil respektere den oppfatning De gir uttrykk for, men også en slektstradisjon som strekker seg over vel 140 år må finne seg i å bli vurdert etter vanlige kildekritiske metoder. Det kan ikke uten videre hevdes at den gir et 100 % riktig bilde.

Jeg har for ordens skyld forelagt førstekonservator Wencke Slomann den erklæring som De ønsket hun skulle underskrive. Dette har hun, som jeg meget vel forstår, nektet.

Jeg vil gjerne få føye til at Deres trussler om å ta ut forliksklage og Deres påstand om at Oldsaksamlingen direkte eller inndirekte skulle ha beskylt Deres forfedre for løgn, ikke hører hjemme i en saklig meningsutveksling.

Med hilsen

Sverre Marstrander